

EXCURSIO

^

BREDA, MONTSORIU, ARBUCIAS Y HOSTALRICH.

2 y 3 de Febrer 1878.

Se reuniren en la estació del ferro-carril á Breda los senyors Arabia, García, Massó, Mariezcurrena, Tusquets, Guasch, Piqué y l' infrascrit.

Lo camí que de la estació del ferro-carril conduheix á la població de Breda, primer lloch visitat, es en extrem pintoresch y agradable. Sombrejat per frondosos y poétics boscos d' alsinas sureras, presenta, per l' entremitj dels arbres, delitosos efectes de vista, destacantse tot sovint en magnífichs panoramas, ja la fértil y ampla planuria ab son fons de llunyanas montanyas, ja las accidentadas ondulacions dels torrents y rieranys, ja 'ls aspres y senyalats contrastos del vell y llegendari Montseny, rublert d' encantament y poesia.

La vila de Breda, apart de sa situació pintoresca, es sol-

sament celebrada avuy per sa industria de terrisseria, á la qual dona vida la terra d' argila de qualitat excelent y especial, que molt abunda en aquell pays.

Antigament era celebrada la vila per son notable y artistich monastir de benets, que fundat per Ramon Berenguer lo Vell fou reedificat mes tart per los comtes de Cabrera, Geralt y Ermesendis, que establiren en ell sa sepultura. Lo únich que se conserva avuy del monastir, en totalitat, es la iglesia, la qual serveix de parroquia actualment. Lo demes fou venut per lo govern y ha sigut enderrocat ó convertit en distintas vivendas de particulars.

La iglesia es gòtica, de una sola nau, ample y bastant espayosa, per mes que la poca elevació de la volta li prenga gran part de la esbeltesa y gracia que tindria á no esser aquest defecte. L' ábside es sever y elegant. Alts y estrets finestrals, en ell oberts, donan llum á la iglesia, graduada aquesta llum per senzills calats y pintadas vidrieras de colors. Lo campanar es una torra quadrada románica, esbelta y magestuosa, parescuda á la del monastir de Ripoll, y que si bé no presenta tanta grandiositat com aquella, es en cambi molt mes elegant y bella que la de la catedral de Vich. Es en extrem elevada y está unida al mur de la iglesia, excedint en quatre pisos al nivell de la volta d' aquesta. La fatxada es de un marcat mal gust. Lo mes notable que s' enclou en son interior es lo sepulcre dels mentats comtes de Cabrera, empotrat en la paret aprop de la porta d' entrada. En la llosa, la qual es de pedra foguera de uns sis pams de llarch per quatre d' ample, y en un preciosament cisellat baix relleu, destacan las figuras del comte y la comtesa, de notable mérit per

son escrupulós treball y de notable interés per los trajos en que las figuras están representadas. L' altar major, de construcció moderna, no mereix menció especial.



BREDA.—ABSIDE Y CAMPANAR DEL MONASTIR DE S. SALVADOR.
Dibuix de D. Ramon Vergés.

La consagració del temple, segons acta que obra en lo arxiu de la Corona d' Aragó, fou feta, en 1068, per lo bisbe Berenguer de Gerona, assistit per lo bisbe Berenguer de Barcelona y per Amato segon abat del monastir. Lo primer abat, segons la meteixa acta, fou Sunier ó Suniari, mort abans de la consagració. Fou alsat en honor del Salvador del Mon, de Sant Benet y de Sant Miquel, essentli feta

donació, per los comtes de Cabrera, de la vila de Breda, de la parroquia de Sta. Maria, delmes, primicias, donacions de fidels, masos, terras, etc., etc.

Existeix en la vila la tradició de que la pedra empleada en la edificació d'aquest monastir fou baixada de l'enlairat turó ahont estava assentat lo castell de Montsoriu.

En las casas vehinas á la iglesia se deixan veure restos notables y preciosos del antich monastir. Lo més preuhat que 's conserva es una reduhida part del antich claustre consistent en set ó vuit arcadas de la galeria N.: las demás han ja desaparecut. Mes no es aixó lo mes trist, sino que *convertit avuy aquest artístich resto en pati d'una casa particular y en depòsit de taulons y de desferras, es quasi segur que desapareixerá també ben prest.*

Així está oblidada, escarnida y despreciada una de las bellesas monumentals de Catalunya, un recort històrich artístich del enginy, de la fé y del bon gust de passadas generacions (1). Desconegut quasi per complert aquest claustre, no deixa per aixó d'esser una bella mostra d'estil de la arquitectura románica.

Sos feixuchs y macisos archs semicirculars de 0,80 metres de radi, y qual mur té un gruix de 0,70 metres, están sostinguts per airoas y esbeltas columnas aparelladas quals adornats capitells ostentan igual motlluratge en totes ellas. *La base ática de las columnas, ja un xich degenerada, indica esser la obra construida en marcada época de transició. Lo tronch de la columna, cilíndrich y*

(1) La Associació ha publicat una reproducció heliogràfica de l'ala N. d'aquest claustre en lo *Album pintoresch monumental de Catalunya*, 1.^a colecció, 1878.

d'una sola pessa, es de pedra marbre de Gualba, fa 1,40 metres de llargaria per 0,14 de diàmetre. Los daus ó abachs, delicadament perfilats, son també senzills y sense ornamentació. Atestigua la ferma construcció dels archs, sa solidesa, á despit d'estar la major part d'ells apoyats en una sola columna, desaparescuda l'altra á las mans impias de la ignorancia y de la perversitat. No están ab tot y aixó 'ls archs ni somoguts ni clivellats.

En la paret que fou del claustre se notan encara vestigis de sepulturas y de lápidas, en las quals s'hi entreveuen alguns detalls artístichs, empero trossejats y fets malbé. Res se pot llegir en las lápidas, per esser incompletas, rompudas y esborradas en gran part. Se notan restos també de las altras alas del meteix claustre en las habitacions de las vehinas casas, podentse observar que las columnas, capitells y motlluratges eran distints en cada tram, essent la part més senzilla la més ben conservada, donchs que 'ls pochos restos trossejats que 's conservan de l'ala S., presentan en son labrat notable variació de detalls y de figuras. Dol é indignació causa la vista d'aytals esmicoladas runas y d'aytal important y amagat fragment de claustre relegat al oblit y al abandono mes complet. ¿No valdria la pena de que la Comissió de monuments, que tal volta ni las coneix, ni sab que existeixen, y si no es aquesta, altras corporacions ó entitats artísticas, religiosas, arqueològicas ó ayments tan sols de la tradició històrica, procurassen la conservació al menys, quan nó lo relatiu ó possible mellorament de tan dignas y notables despallas de l'art històrich de nostra pàtria? ¿Podria fer en profit d'ellas alguna cosa nostra Associació? Crech que un dels seus objectes mes primordials es vetllar pera la

conservació de tots los monuments y restos artístichs-monumentals que honran á Catalunya. Y no platónicament, no per medi de infructífers planys, sino per medi d'una acció lo mes pràctica possible, ab la qual se traurian resultats tant positius com los obtinguts en l'assumpto de la restauració del monastir de Ripoll.

No 's pot donar la culpa de la destrucció del claustre de Breda á determinats partits polítichs, donchs que sí be en nom de la llibertat fou saquejat y profanat lo monastir en 1835, y cremats tots los documents de l'arxiu que mans previsoras no poguéren salvar, ab tot quedáren las pedras; en cambi, en la última guerra civil, los carlins no contents ab rompre y profanar las sepulturas, partint lápidas y escampant restos venerables en busca de imaginaris tresors, cremáren y arrunáren lo claustre, portant-lo al estat de desolació en que avuy se troba. Hora fora ja de que en nom de la civilisació y del bon sentit se termenés ab aquestas barbaritats, que amenassan acabar ab tot lo bell y gran de nostra pátria.

En los primers pisos d' algunas de las casas que fóren en altre temps monastir, se notan encara en lo sostre restos d' un macís y regi enteixinat y en lo sol una espessor d'obra de cinch quarts de palm de gruix, essent verament lo que s'acostuma á dir obra de frare.

Un gran escut abacial, colocat dessobre la porta d'entrada d'una d'ellas, dona lloch á creure seria aquella la casa del abat. Destaca en lo centre del escut un lleó. L'escut está envoltat per cadenas que entortolligan á duas masses y á la crossa pastoral, lo qual indicaria sens dubte lo poder jurisdiccional que 'l prelat del monastir tenia. Se 'n tregué un dibuix per lo Sr. Arabia.

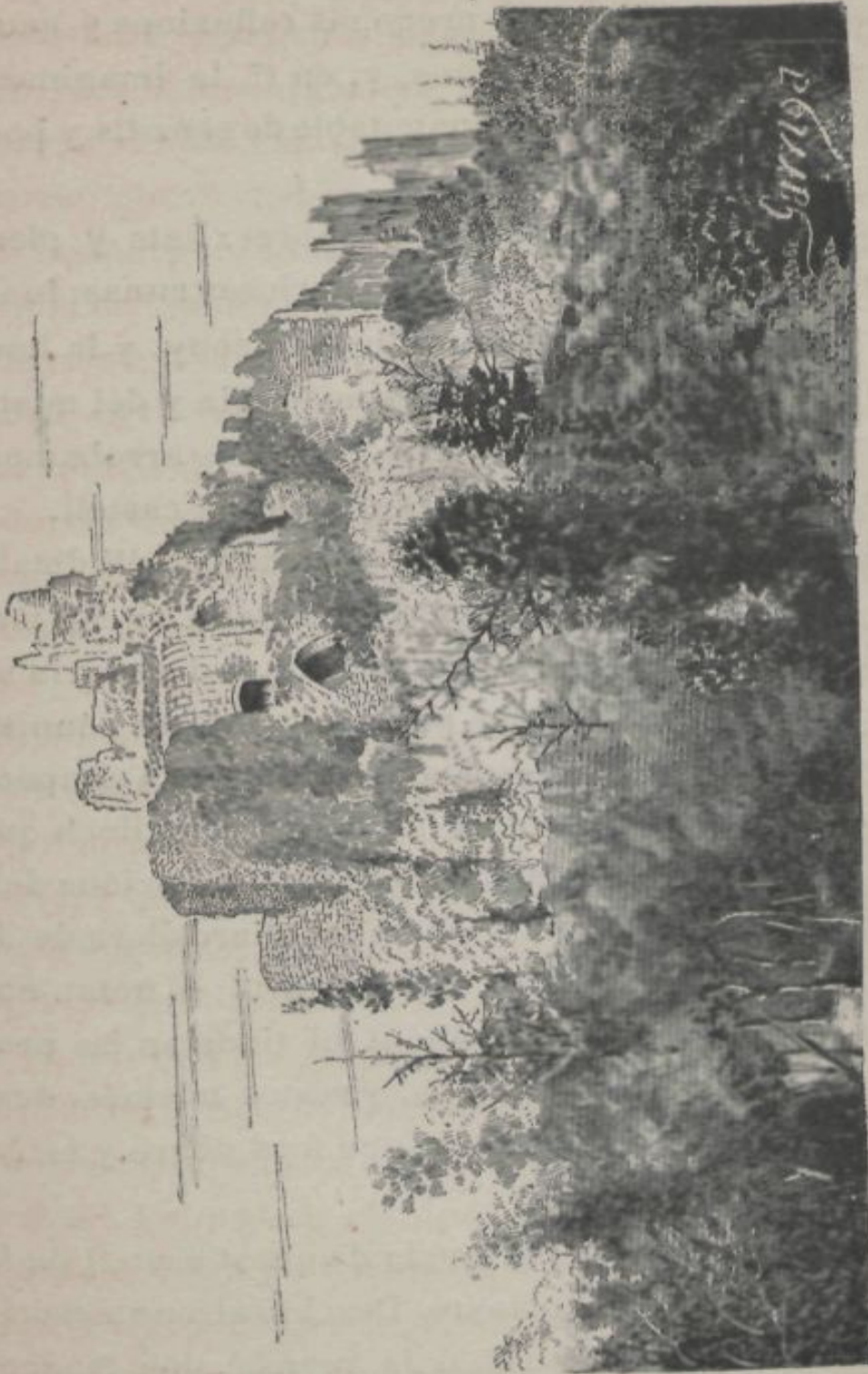
Curt fou lo temps que los excursionistas estiguéren distinguts á Breda; empero durant ell tinguéren ocasió de rebre las més finas atencions y obsequis dels habitants d'aquella vila, los quals los hi prestáren, no sols tota mena d'ausilis pera llurs travalls é investigacions, sí que també fóren invitats pels socis del casino de la Unió á pendre café en aquell centre, tenint alashoras ocasió de poder apreciar quán simpática era la ASSOCIACIÓ y sos elevats fins, en aquella encontrada, per los sincers oferiments y senyaladas distincions que'ls hi féren. Molts noms deuria citar si volgués donar noticia de totas las personas que més marcadament se distingiren en llurs obsequis y oferiments, més senyalaré especialment als Srs. D. Joan Baptista Clará y Clará y D. Pere Bergés, los quals recomano al agraïment de la ASSOCIACIÓ.

Abans de sortir de Breda prometérem á dits senyors que hi tornariam pera passar á visitar lo llegendari *gorch del comte*, prometentlos hi també que'ls hi anunciariam abans la excursió pera que poguessen tenirho tot preparat pera efectuarla, reiterantnos allavors las més fermas protestas d'entussiasme y los més corals propósitos de secundar, en quant dable 'ls hi fos, los fins de nostra associació.

Sortírem de Breda ab la fé y l'entussiasme brollant de nostres pits. Fé en la nostra idea al veure que per tot allí ahont anem es acullida ab carinyo y simpatía. Entussiasme al notar que la llevor del catalanisme, no sols está ja sembrada arreu arreu en tot Catalunya, sí que també estenenent fòndament sas fermas arrels, está á saó y á punt de donar espléndits y abundosos fruits fins en las terras menos conresadas. Fé y entussiasme á la vegada al veure que no s'ha perdut ni 's pot perdre ja may l'esperit de la te-

rra, ja que encara bategan cors pura y verament catalans en tots los indrets de nostra aymada pàtria.

Al sortir de Breda, pera pujar al castell de Montsoriu, se té de guanyar una fatigosa y sobtada costa. Més al arribarhi se dona per ben pagat lo cansament de la pujada; aquella momia gegantina del més soberch dels castells feudals de Catalunya con mou fortament y fortament impresiona. No s'hi busquin, no obstant, en aquelles runas, detalls artístichs ni arquitectònichs. Sols dos finestrals, treballats ab pedra marbre de Gualba, sospesos en l'abisme com si 's creguéssen estar de sobras en aquella mansió de desolació y de ruina, y uns arranchs de gòticas arcadas, deixan entreveure que l'art no estava renyit ab los habitants d'aquella imponent y multiplicada fortaleza. Restos d'*enmarletadas torras y murallas, contramurallas, bastions y baluarts, pesadas y fermas voltas* que han resistit la má de la destrucció y del temps; multiplicadas líneas de fortificació desballestadas ó caigudas, es lo únich que 's troba en lo castell. Mes aquells espessos murs, aquelles esberladas y mitj partidas torras, aquells pilots de runas y de pedras arreu escampats, aquells enderrocats bastions que sembla haguéssen volgut disputarse la elevació y la supremacia, tot parla misteriosament al cor, y en mitj de tant trossejadas ruinas se presenta la soberania y 'l poderío d'altres temps, la imaginació transforma aquell lloch en lo palau de la fantasia, del encantament y del romanticisme, y l'esperit se transporta á la época caballeresca, regoneixent, y quasi be 's pot dir palpant y convertint en realitats, los idealismes de nostras tradicions y nostras llegendas. Allí 'l poeta, en los recorts y los fantasmas que evoca la bullenta fantasia, troba ample camp pera esplayarse en



MONTSORIU.—VISTA DEL CASTELL.

Dibuix de D. F. J. Garriga, d'una heliografia del Sr. Mariezcurrena.

caballerescos poemas; l'artista dolls d'inspiració pera concepcions las mes radiants y bellas; lo filòsoph reculliment y ampla via pera las més pregonas reflexions y camp y espay pera meditacions sublimes, y, en fi, la imaginació popular una font misteriosa é inagotable de senzills y poétichs qüentos d'encantarias.

Era la caiguda de la tarde quan, sobreexitats y plens d'entussiasme, recorriam aquellas misteriosas runas; lo sol desapareixia darrera del gegantesch Montseny, y la hora la mes poética del dia, la hora de la melangia y del misticisme, afegia una suau llanguidesa y un dols arrobament al aspecte romántich y fantástich del enrunat castell.

Ja he dit abans que no 's podian apreciar en éll detalls artístichs especials, y hauria pogut dir detalls de cap mena; la enlairada torra del homenatge, la que desafiaria un dia altiua y orgullosa á tots los poders de la terra reunits, está escapsada y amenassa desplomarse. No queda tampoch res en peu que deixi comprendre ab exactitut lo lloch que ocuparian la capella, la sala d'armas, las habitacions dels senyors, ni 'ls aposentos dels vassalls guardadors de la fortalesa. Sols en un dels més alts baluarts se notan encara tres grans y fondas sitjas ahont hi tindrian las provisions de que viures y municions, y restos ademés, desota la torra del homenatge, de lo que fora negre y estret calabosso.

Molta deuria esser la importancia d'aquest castell en la etat mitjana, quan lo historiayre Desclot al enumerarlo entre 'ls castells que resistiren á la invasió dels francesos, acapdillats per Felip lo Atrevit en lo segle XIII, diu: «*lo castell de Montsoriu, un dels pús bells, nobles y famosos del mon, propi dels comtes d'Ampurias.*» En lo segle

XIV caigué aquest castell en mans dels partidaris procedents de las *Grans Companyias* que, llicenciats per lo rey Eduart III d'Inglaterra, s'escampáren per la Fransa y estenguéren llur pillatge fins á n' aquesta part del Pirineu. Lo rey Pere del Punyalet, pera rescatarlo de llur poder, hi posá siti ab un exércit de 1,200 homens. Lo célebre privat del meteix rey, Bernat de Cabrera, era lo possehidor del castell, al retirarse al monastir de S. Benet de Breda, d'ahont lo tragué D. Pere pera posarlo al enfront del exércit que aná á sotmetre la illa de Cerdenya. Jugá també gran paper aquest castell en las revoltes dels pagesos de remensa, durant lo regnat de D. Joan II, recullintse en ell, ab tots los objectes sagrats y del culte, los monjos del monastir de Breda, pera lliurarse de las partidas armadas que infestavan lo pays. Lo castell estava allavors baix la dependencia del Consell de la Diputació, encarregat de la defensa contra 'l Rey. En 4 d'abril de 1464, pacificat lo pays, lo castell fou tornat al Rey per lo *General* ó Diputació. En 30 d'agost de 1471 lo propi rey D. Joan vengué á carta de gracia á Joan de Sarriera lo castell de Montsoriu, la vila y castell d'Hostalrich, lo de Palau y altres, per 30,000 florins d'or, en or. Y per fi, fa ja dos segles que 'ls Sarrieras, comtes de Solterra, venguéren las terres y castell de Montsoriu á las familias Saleta y Matamala.

Rich es aquest castell en llegendas y tradicions populars, algunas molt conegudas, sobressortint entre ellas la publicada per un de nostres mes llorejats poetas en un de sos llibres de tradicions y qüentos, la qual se basa en que per una mina que anava desde 'l cim del castell á la costa, s'abastia de provisions en cas de setge, burlant per

aqueix medi la vigilància del asetjadors, tradició molt semblant á altra que 's refereix al castell de Moncada. És notable especialment la recollida per D. Joan Baptista Ferrer, de Gerona, é insertada en un article de D. Francisco Maspons y Labrós, respecte á creencias populars catalanas, en lo número primer del periódich *Lo Gay Saber* del present any. La copiaré á continuació en obsequi dels que, havent assistit á la excursió á Montsoriu, no hagen tingut ocasió de conéixerla.

Diu: «S'aixeca prop d'Arbucias, al peu del Montseny, damunt d'un elevat turó, lo antich y hermós castell de *Montsoliu*, que l'habitava la encantada *Guilleuma*, antiga senyora del meteix, junt ab sas serventas, que eran també encantadas, y á las que se las veu encara de vegades eixir d'entre mitj de las ruinas y esténdrer la bugada. Tenia dit castell un portal que sols s'obria á la primera campanada de la nit de San Joan, pera tancar-se irremissiblement á la última. Per ella, si eran prou llestos, hi entravan los que volian ferse ríchs, porque la fortalesa tenia inmensos graners provistos de tota lley de llegums, aixis com també de sagó, de tot lo qual podian endursen aquells tant com 'ls hi plavia, succehint que si per cas carregavan de sagó, al arribar á casa seva 's trobavan en que s'habia tornat grá, y si s'enduyan llegums, lo cambi era millor, donchs que 's trobavan ab monedas d'or y plata. No podian pronunciar paraula, ni girar la cara endarrera, fins que habian atravessat un torrent, de lo contrari lo que duyan se 'ls convertia en pedras ó arena. Tenian que sortir del castell avans que sonés la última campanada de las dotze; de no, quedavan encantats y no podian sortirne fins al any següent, si un seu parent anava á rescatarlos, pera

lo qual tenia que endursen un sach d'arena, y sortir baix las meteixas prescripcions dalt ditas.

Varias ne senti jo també de boca d' un aplech de vells reunits á mon voltant en la plassa de Breda. D'ellas trasladaré las més interessants, tal com me fóren contadas.

Sé presentáren un any, lo dia de la vigilia de San Joan, dos forasters á la vila de Breda. Indagáren quins eran los dos homens mes ardits del poble y'ls proposáren que si'ls volian acompanyar aquella nit al castell, desencantarian á n'allí un tresor, lo qual, desencantat y partit entre tots quatre, los deixaria tan ríchs, que may més patirian cap necessitat ni ells ni las seuas familias. Pujáren al castell los dos forasters, acompanyats dels dos vehins de Breda. Un xich abans de caure las dotze, los dos forasters que tenian lo dó, que no es dat á tothom, de saber llegir llibres prohibits d'encantament, després de donar llums als dos acompanyants, obríren un llibre cada un y comensáren á barbotejar paraulas extranyas, avansant cap á dins del castell. Al punt de las dotze, los que portavan los llums sentiren un tal soroll d'armas, tochs de trompeta y brugit de veus dintre 'l castell, y vegéren á son voltant, encara que quiets com si estessen encisats, tal munió de serpents, llops, ossos y altras bestias feras, que esbarats y morts de por, abandonáren los llums, y sense girarse baixáren correns la costa del castell, no parant fins á baix. Compareguéren després los altres carregats ab dos grossos sachs plens fins á curull y després de demostrar son enuig als dos que 'ls havian abandonat, los hi donáren una unsa á cada un, després de lo qual se n' anáren, sense que may més se'ls vegés á Breda, ni 's tinguésen novas d'ells.

Altra tradició es com segueix:

Per allà á llunyans temps una gent molt pobre de Breda, d'una casa que 'n deyan á cal *Cassica*, pujáren també una nit al castell de Montsoriu, y ab la ajuda d'uns llibres d'encisament, que 'ls proporcioná y ensenyá d'entendre una vella que era tinguda per bruixa, hi trobáren una gran rimera de fabas, de las que 'n baixáren omplenadas grosses sacas. Aquellas fabas, per virtut dels esmentats llibres prohibits, se convertiren, al arribar á casa seua, en monedas d'or y plata, en tanta quantitat, que, comprant grossas hisendas, y de molt pobres que eran, esdenvinguéren los més richs y poderosos de la vila.

Cóntan també que passant en territori del castell á altas horas de la nit se veuhen caixas y tota mena de variats objectes que, al anarlos á tocar ó al senyalarlos tan sols, se converteixen en pedras.

Segons las observacions fetas, ab un aneroide comprovat, per lo Sr. Guasch, la altitut del castell de Montsoriu es de 550 metres sobre 'l nivell del mar y de 350 sobre la base del turó, damunt del que s'aixeca, considerat en un de sos estrebs al peu del rieral d'Arbucias, en la carretera d'aquest punt á Hostalrich.

Essent ja molt tart quan acabárem de visitar lo castell, los Srs. García, Massó y Mariezcurrena se quedáren á passar la nit en una pobre casa de pagés, allí propera, ab tal de poder traure l'endemá dematí la vista fotogrífica del meteix pera l' *Album pintoresch monumental de Catalunya*, y los demés marxárem á fer nit á Arbucias, sorprenentnos aquesta pel camí en mitj de fondaladas y barranchs entre espessos y fantástichs boscos d'alzinas

sureras, arribanthi molt tart després de continuadas y cómicas peripecias.

En la pobre casa de pagés ahont reculliren als Srs. García, Massó y Mariezcurrena, sols poguere noferirlos patatas bullidas, patatas fregidas pera variar, y per tot llit sachs de patatas, y, després, lo que se n' acostuma á dir en nostra terra, bona cara, bon semblant y passa avant. Pera demostrar la senzillesa d'aquella bona gent, basta dir que ni sabian com s'anomenava 'l rey d'Espanya. Allí 'ls hi relatáren la següent tradició del Montseny:

«Hi havia un pastor del Montseny que á forsa d'afanys conseguí recullir una moneda d'or, y ab tal de que no se li perdés, ó be li robéssen, se fabricá una escudella de fusta ab un amagatall al fons. Un dia aná á beure aigua á una font nomenada *las Illas*, prop de San Marsal, y haventli escapat la escudella de las mans, se li escorregué enduta per l'aigua y la perdé. Temps després, havent caigut soldat, y per causas que no diu lo quènto, aná á parar á Mallorca confinat, y allí no fou poca sa sorpresa al trobarse en una font prop de Pollença, ab la seua meteixa escudella de fusta, ben coneguda per l'amagatall y la moneda d'or, per lo qual vingué á entendre que la font del Montseny y la de Mallorca tenian comunicació. Estroncada la font de Pollença un día,oferí ferla tornar á rajar si 'l lliuravan del desterro. Així li fou concedit. Aná al Montseny, desembussá la font de las Illas, y la font de Pollença torná á rajar aigua. Mes allavors los de Mallorca matáren al pastor, perque, coneixent lo secret, un altre colp espressament no la embussés.»

Lo Sr. Mariezcurrena afirma, además, que existeix á Mallorca la meteixa tradició y la de que, no haventhi cas



ARBUCIAS.—PAISATGE DEL RIERAL

Dibuix de D. J. Serra y Pausas, d'una heliografia del Sr. Mariezcurrena.

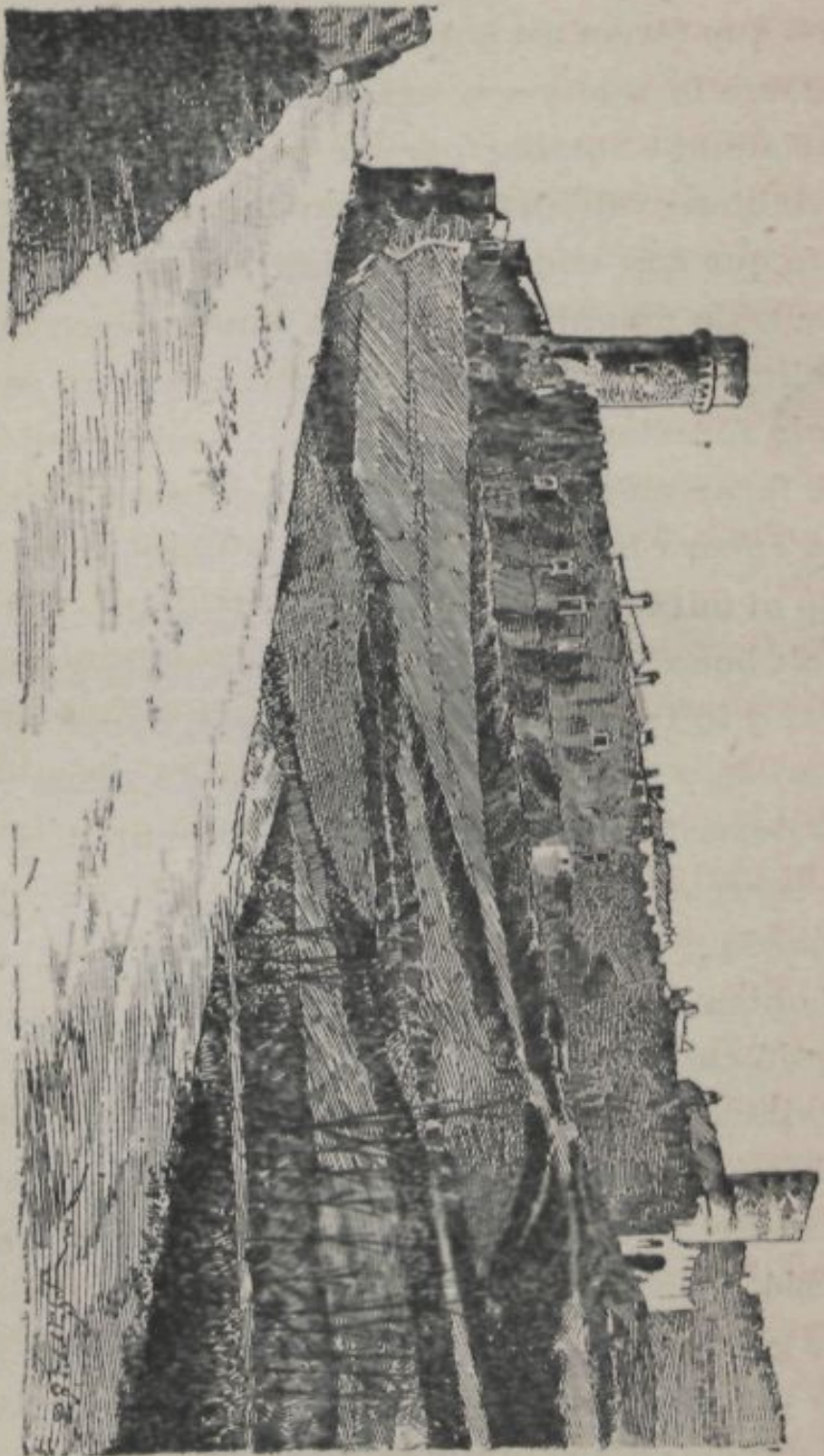
tanyers en tota la illa, s'han trobat fullas d'aquell arbre, tant abundós en lo Montseny, prop de la citada font de Pollença.

Los que férem nit á Arbucias dedicárem lo matí següent á recorre la vila y sos envoltants. La vila d'Arbucias es especialment notable per sa bella situació pintoresca en una delitosa vall enclavada en la falda del Montseny, lo que fá que sos encontorns sian en estrem afalagadors y rublerts de magnífichs efectes pintorescos. Lo templat de son clima fá que sia á l'estiu favorecut per nombrosa colonia forastera. La iglesia no ofereix particularitat dig-ne de ferne mérit especial. En ella observárem que 's conserva encara la ofrena de pans en la missa.

Cap al mitx dia sortírem camí d'Hostalrich. La carretera es molt bona, lo rieral d'Arbucias constantment la acompanya, y lo trajecte no es gens pesat, donchs que captivan la atenció y l'esperit los delitosos y variats paisatges y punts de vista que á cada pas se presentan. En un redós de la carretera trobárem als companys que deixárem á Montsoriu, que havian baixat pel dret y estavan trayent una bonica vista fotogràfica. Seguirem tots junts nostre excursió cap á Hostalrich.

La vila d'Hostalrich es notable, especialment per sa brillant historia, quals mes notables fets vos narrá galanament lo Sr. President en la sessió preparatoria d'aquesta excursió.

Está guardada la part Nort y Noroest de la vila per un antich y típich llens de muralla, que presenta á combinadas distancias d'uns cinquanta passos fermas torras circulars de defensa, algunas de forma més antiga que las altres, estant refermadas per taluts de notable inclinació.



VISTA D' HOSTALRICH.

Dibuix de D. Frederich J. Garriga, de una heliografia del Sr. Mariezcurrena.

Están enclavadas las casas en aquesta muralla, haventse obert en ella balcones y finestras pera comoditat dels vehins, lo que li dona un aspecte especial y xocant, com ho es naturalment veure convertits en casas aquells rónechs y negres murs.

En un extrem de la població y en la part oposada á la muralla, s'alsa altra torra nomenada *dels frares*, anexa abans á un convent destruit en 1835, y quals restos demostren seria un dels edificis d'obra del segle passat de més marcat mal gust. La indicada torra es de proporcions molt més notables que las de la muralla. La espessor de son mur es de setze palms de gruix. Tenia oberta dins del meteix mur una escala de caragol pera pujar al cim. Aquesta torra la voláren ab pólvora los francesos en l'any 1810. Presenta avuy en son cim una inmensa massa, que forma quasi bé un angle recte, adelantada uns tres palms de la base y amenassant desplomarse. Sembla que 's necessiti no mes que una petita bufada pera tombar aquella potent mole que, de caure, de fixo que [ab la forsa de son propi pes quedaria endinzada en la terra.

Un gran y bonich finestral, en una casa que fá cantonada á la plassa, fou de lo que més cridá nostra atenció.

No mereix menció la iglesia parroquial, artísticament considerada.

En una escarpada eminencia vehina á la vila s'alsa 'l castell. Un camí cobert, del qual no n' existeixen senyals ni trassas, comunicava antigament la fortalesa ab la població. La fortalesa que avuy existeix es bastant moderna relativament, y estarà sens dubte edificada dessobre las ruinas del antich castell. Apart de la notable particularitat d'esser construïda y fonamentada en la roca viva, no ofe-

reix notabilitat remarcable al artista ni al arqueòlech. *Com á fortalesa seria un dia inexpugnable; avuy nó està de molt al corrent dels moderns avensos de la ciencia de matar y destruir.* Los canons que vegérem en las baterias eran encara del antich sistema y construïts en los regnats de Carles III y de Carles IV.

Recorreguda la vila, treta una vista fotogràfica de las antigas murallas y alguns dibuixos, entre ells un del abans citat artístich finestral, nos reunirem en modest pero entussiasta dinar, ahont se pronunciàren calurosos brindis á la prosperitat de la ASSOCIACIÓ, y ahont cada hú doná compte del travalls ó de las observacions dignes d'esment que havia fet.

Abans de pendre 'l tren pera Barcelona, nos delectàrem en la contemplació dels balls de la terra, sardanas y contrapassos, ballats á la plassa al só d'una molt dolenta cobla.

A dos quarts de nou del vespre estàvam de retorn á Barcelona, satisfets y entussiasmats de tan bonica excursió.

CÉSAR AUGUST TORRAS.

